

Cisterciënzer

Architectuur



Sobere pracht...!

1

Over het gehele Iberische schiereiland treft men Cisterciënzer kloosters aan die over het algemeen opvallen door hun soberheid en eenvoud. Ze liggen meestal, idyllisch, in afgelegen oorden te midden van landelijke gebieden. De bloeiperiode van de Cisterciënzer Orde is van omstreeks 1140 tot 1300. Daarna treedt er stagnatie op en uiteindelijk zet verval in. Maar er is gelukkig nog veel bewaard gebleven dat zeker niet alleen het bespreken, maar ook het bezoeken waard is.

Het ontstaan van de Cisterciënzer kloosterorde

De Cisterciënzer kloosterorde is in 1098 in Cîteaux in het Franse Bourgondië door Robert van Molesme gesticht. Deze stichting was een reactie op de kritiek die in die tijd ontstond op de Benedictijnse kloosters en dan met name die van de Orde van Cluny.

Cluny - eveneens gelegen in Bourgondië - was het moederklooster van ongeveer 1000 dochterkloosters over geheel Europa. De kritiek die er werd geleverd op Cluny bestond uit de klacht dat zij niet langer leefden naar de regels van de stichter van de orde, Benedictus van Nursia.

De belangrijkste regels schreven voor dat het inkomen van een klooster moest worden verworven uit door de monniken zelf verrichte arbeid en niet uit schenkingen van geld of het verpachten van gronden. Naast het verrichten van arbeid diende een monnik zich een aantal malen per dag te wijden aan het gemeenschappelijk gebed. Maar dit moest in evenwicht zijn, het één mocht niet ten koste gaan van het ander. Dit werd kort en bondig verwoord in het motto 'Ora et Labora', bid en werk. Daarnaast werd men geacht in eenvoud en armoede te leven.

De naleving van deze belangrijke regels waren in Cluny geheel uit balans geraakt. Aan arbeid kwam de kloosterling niet toe, want hij moest dagelijks minimaal 215 psalmen zingen.

In armoede leefde men ook niet, want de psalmen werden gezongen in een kloosterkerk vol pracht en praal. En de monniken van Cluny zijn dan misschien niet de uitvinders van de Bourgondische keuken geweest, maar hun maaltijden en bijhorende wijnen werden in 12e eeuw door bezoekers geroemd en geprezen.

In 1112 doet Bernard van Clairvaux zijn intrede in de nieuwe orde en 3 jaar later wordt hij de vierde abt van de Orde der Cisterciënzers. Onder zijn leiding groeit het aantal kloosters snel en omstreeks 1300 staan er ruim 800 dochterkloosters in Europa.

Het succes laat zich verklaren uit de strikte naleving van de Regel van Benedictus, die op dat moment erg aantrekkelijk is voor idealistische gelovigen. De Cisterciënzers vestigen hun kloosters over het algemeen in afgelegen streken, waar de verleidingen van het wereldse leven ontbreken. Zij voorzien in hun eigen dagelijkse onderhoud door zelf arbeid te verrichten, inkomsten uit het verpachten van grond of het aannemen van schenkingen zijn niet toegestaan. Ze passen de regel van 8 uren werk, 8 uren bidden en 8 uren rust weer toe. En hun kloosters zijn sober ingericht. Kunstwerken en decoraties zijn summier aanwezig en in ieder geval eenvoudig van aard. Exact zoals Benedictus van Nursia het ooit had voorgeschreven.

De Cisterciënzers in Spanje

Omstreeks 1140 wordt in Spanje de eerste Cisterciënzer abdij in Fitero in Navarra gesticht, daarna zullen er nog ruim 40 andere volgen, verspreid over geheel Spanje. Eén ervan is het Real Monasterio de Nuestra Señora de Rueda. In 1220 start men met de bouw van de abdijkerk van steen. Tot die tijd hadden de monniken gebruik gemaakt van een houten kapel of kerk. De nieuwe kerk is een sprekend voorbeeld van de sobere gotische stijl van de Cisterciënzers (afb. 1 abdijkerk - Real Monasterio de Nuestra Señora de Rueda).

De muren zijn niet verfraaid met fresco's of sculpturen. Er is geen gebrandschilderd glas te zien. De enige decoratie die te zien is, bestaat uit heel eenvoudige korfvormige kapitelen. Wat bijna paradoxaal klinkt, is dat juist deze uiterst sobere eenvoud leidt tot een subtiële schoonheid.

In één van zijn geschriften 'de Apologia', een ware donderpreek, heeft Bernard van Clairvaux uitgehaald naar de decadentie en overdaad in de kerk. Hij spreekt zijn verontwaardiging uit over het feit dat men veel geld steekt in gebrandschilderd glas, sculpturen en andere zaken. En dat terwijl tegelijkertijd arme gelovigen honger lijden.

De opdrachtgevers van de bouw van deze abdijkerk hebben de Apologia beslist gelezen en ter harte genomen...

De kloostergang was een belangrijk gedeelte van het klooster (afb. 2 kloostergang - Real Monasterio de Santa María de Santes Creus). De ruimte werd gebruikt voor het geven van lessen en op de spaarzame uren dat het toegestaan was met elkaar te praten, zocht men meestal de kloostergang op. Ook gebruikte men deze locatie om te mediteren.

In het centrale gedeelte - de kloosterhof - stond het lavatorium, de wasruimte voor de monniken (afb. 3 lavatorium - Real Monasterio de Santa María de Poblet). De Cisterciënzers





hebben altijd hun kloosters gebouwd in de directe nabijheid van stromend water. Ze waren zich zeer bewust van het belang van schoon water en lichamelijke hygiëne. Het lavatorium staat dan ook direct tegenover het refectorium, de gemeenschappelijke eetzaal van het klooster en de monniken wisten hier hun handen in het lavatorium voordat zij via de kloostergang de eetzaal binnengingen.

Het refectorium werd door de Cisterciënzers van september tot april slechts 1 keer per dag gebruikt (afb. 4 refectorium - Monasterio de Santa María de Huerta). Ze aten dan een karige avondmaaltijd van brood, groente, vis en water. Vlees stond niet op de menukaart. De rest van het jaar was er naast het avondmaal ook een middagmaal. Tijdens de maaltijd werd er niet gesproken. Wel werden er passages uit de bijbel voorgelezen.

Direct naast het refectorium ligt de keuken, die grotendeels in beslag genomen wordt door een enorme vuurplaats (afb. 5 keuken - Monasterio de Santa María de Huerta).

Hier werd de vis, die in vijvers werd gekweekt, en de groenten uit de landerijen tot maaltijden verwerkt. Het brood werd gebakken in de bakkerij, ondergebracht in een bijgebouw.

Aan de kloostergang ligt ook de kapittelzaal (afb. 6 - Real Monasterio de Santa María de Santes Creus). Deze zaal vervulde een belangrijke rol in het bestuur, de handhaving van de orderegels en de geloofsleer. De naam heeft de zaal te danken aan het gebruik om hier dagelijks een hoofdstuk (kapittel) voor te lezen uit Orderegels om er voor te zorgen dat iedere monnik er van doordrongen was aan welke geboden hij zich diende te houden. In deze zaal werd ook gediscussieerd over het beheer en de financiën van het klooster.

Ook werden er passages uit de bijbel en andere geschriften voorgelezen en besproken. Het gedrag van monniken die zich niet aan de regels hadden gehouden, werd hier aan de kaak gesteld en bestraft. Hier ligt de oorsprong van onze uitdrukking 'gekapitteld worden'.

Op de 1e verdieping, grenzend aan de abdijkerk, bevindt zich de slaapzaal, het dormitorium, van de monniken (afb. 7 - Real Monasterio de Santa María de Santes Creus). De monniken sliepen hier gekleed. Nadat ze om 9 uur in de avond hadden gebeden en psalmen gezongen, moesten ze rond het middernachtelijk uur en bij zonsopgang nogmaals in de kerk bijeenkomen. Gekleed slapen leverde een tijdsbesparing op. En er was door het aanbrengen van een trap van dormitorium naar kerk een rechtstreekse toegang gerealiseerd.

Er waren een aantal bijgebouwen waarin een smederij,

een timmerliedenwerkplaats, een ziekenzaal, een bakkerij, stallen en slaap- en eetzaal voor de lekenbroeders waren ondergebracht.

Als er voldoende krachtig stromend water aanwezig was, maakten de Cisterciënzers gebruik van watermolens, waarmee molenstenen werden aangedreven voor het malen van graan. Eveneens de immense hamerblokken waarmee ijzer werd gesmeed (afb. 8 - Real Monasterio de Nuestra Señora de Rueda).

De grangia en de neergang van de Cisterciënzer Orde

Al heel snel nemen de Cisterciënzer kloosters in Spanje het grangia systeem over dat door de orde in Italië was ontwikkeld.

Dit systeem hield in dat er om het klooster een aantal kleine gehuchten ontstonden (grangia), waar enkele honderden lekenbroeders waren gevestigd. Een klooster telde vaak enkele tientallen grangia. Het totale grondgebied van het klooster omvatte dan duizenden hectare.

Eenzijds is dit het gevolg van de succesvolle wijze waarop de monniken woeste gronden weten te cultiveren tot vruchtbare akkers. Anderzijds worden er door koningen en edelen steeds vaker grote landerijen met bijhorende dorpen geschonken. Vanaf dat moment gaan de kloosters functioneren als grootondernemers en als ze dan ook nog grond gaan verpachten en seizoenarbeiders inhuren, handelen ze in strijd met de oorspronkelijke idealen van de orde. Na een periode van onstuimige groei zet dan ook, na 1300, langzaam maar zeker de neergang in.

Nieuwe idealistisch monnikenorden als de Franciscanen en Dominicanen trekken dan meer belangstelling van gelovigen die willen intreden in een klooster. Daarnaast hebben de opkomende steden met een sterk toenemende welvaart een grote aantrekkingskracht op de lekenbroeders, die op grote schaal de Cisterciënzer kloosters de rug toe keren. Het spreekwoordelijke 'het aan eigen succes ten ondergaan' is hier zeker van toepassing!

In 1835 tenslotte worden de meeste Cisterciënzer kloosters door de regering Mendizábal geconfisqueerd en verkocht. En leidt de orde in Spanje sinds die tijd een marginaal bestaan. Sommige kloosters kennen weer een kleine bezetting van monniken, andere zijn geheel gesloopt of tot ruïne vervallen, zoals het klooster in Granja de Moreruela (afb. 9 - Monasterio de Santa María de Moreruela).

Drs. Wout Buijs - kunsthistoricus
Colegio Historia del Arte - Albir
www.spanjereis.com

B:G
INTERMODA



CALLE LA MAR 1 | ALTEA
TEL: 965 841 846

bgaltea@bgintermoda.es



CALLE LA MAR 24 | DENIA
TEL: 966 435 272

B:G
HOME



AVDA JAIME 1, 9 | ALTEA
TEL: 966 883 713

info@bghome.es



CALLE LA MAR 24 | DENIA
TEL: 966 435 272